

The Iranian Association of
Medical Law

The Bioethics and Health
Law Institute

Covid-19 Pandemic and its Impact on Fundamental Rights and Freedoms (Comparative Study in Belgium, France and Iran)

Mohammad Bagher Moghaddasi^{1*}, Ehsan Ghasemi², Zahra Ameri¹

1. Department of Law, Faculty of Humanities, University of Bojnord, Bojnord, Iran.

2. Department of Criminal and Civil Law, Faculty of Law, Catholic University of Louvain, Brussels, Belgium.

ABSTRACT

Background and Aim: The Covid-19 pandemic has affected all aspects of human life. Governments have tried to curb the spread of the coronavirus by imposing various restrictions. Although restrictive measures have been taken to address this crisis, as a result of the application of these restrictions, fundamental rights and freedoms have been affected and in some cases restricted. This article tries to examine the effects of the restrictions envisaged during the Covid-19 pandemic on fundamental rights and freedoms with a comparative approach.

Method: This article is descriptive-analytical and has been prepared and compiled by the library method using fish taking. Available external sources have been used to compile comparative law content.

Ethical Considerations: In this article, from the beginning to the end, it adheres to the principle of ethics, honesty, confidentiality, the principle of observance of rights, the principle of material and intellectual property.

Results: The findings of this article show that the restriction of fundamental rights and freedoms in the shadow of the Covid-19 pandemic is a common feature of the Belgium, France and Iran systems. However, in the Belgium and France legal systems, interventions have been made through laws passed by the competent authorities. In Iran, in spite of Article 79 of the Constitution, which is applicable to the current situation and according to which restrictive resolutions must be approved by the parliament, the National Anti-Coronavirus Taskforce has been established under the Supreme National Security Council and this taskforce sets the rules governing restrictions.

Conclusion: Although governments can limit the scope of fundamental rights and freedoms by citing the impending state of emergency, it is necessary that the scope of the restrictions be clearly defined, formally communicated to citizens and extended.

Keywords: Covid-19 Pandemic; Fundamental Rights and Freedoms; Emergency Situation; Quarantine; Restrictions

Corresponding Author: Mohammad Bagher Moghaddasi; **Email:** mbmoghadasi@ub.ac.ir

Received: June 05, 2021; **Accepted:** November 30, 2021; **Published Online:** July 23, 2022

Please cite this article as:

Moghaddasi MB, Ghasemi E, Ameri Z. Covid-19 Pandemic and its Impact on Fundamental Rights and Freedoms (Comparative Study in Belgium, France and Iran). Medical Law Journal. 2022; 16(57): e8.

مجله حقوق پزشکی

دوره شانزدهم، شماره پنجاه و هفتم، ۱۴۰۱

Journal Homepage: <http://ijmedicallaw.ir>

همه گیری کرونا و تأثیر آن بر حقوق و آزادی های اساسی (مطالعه تطبیقی بلژیک، فرانسه و ایران)

محمدباقر مقدسی^{۱*}، احسان قاسمی^۲، زهرا عامری^۱

۱. گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بجنورد، بجنورد، ایران.

۲. گروه حقوق کیفری و مدنی، دانشکده حقوق، دانشگاه کاتولیک لوون، بروکسل، بلژیک.

چکیده

زمینه و هدف: همه گیری کرونا تمامی ابعاد زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده است. دولت ها تلاش کرده اند با وضع محدودیت های گوناگون جلوی شیوع ویروس کرونا را بگیرند، گرچه اقدامات محدودکننده جهت مقابله با این بحران صورت گرفته، اما در نتیجه اعمال این محدودیت ها حقوق و آزادی های اساسی نیز تحت تأثیر قرار گرفته و در برخی موارد محدود شده است. این مقاله در تلاش است با رویکرد تطبیقی به بررسی تأثیرات محدودیت های پیش بینی شده در دوران همه گیری کرونا بر حقوق و آزادی های اساسی بپردازد.

روش: این مقاله به صورت توصیفی - تحلیلی است و با روش کتابخانه ای و با بهره گیری از فیش برداری تهیه و تدوین شده است. برای گردآوری مطالب حقوق تطبیقی از منابع خارجی در دسترس استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی: این مقاله از ابتدا تا انتها به اصول اخلاقی، صداقت، رازداری، اصل رعایت حقوق، اصل مالکیت مادی و معنوی پایبند می باشد.

یافته ها: یافته های این مقاله نشان می دهد که تحدید حقوق و آزادی های اساسی در سایه همه گیری کرونا وجه مشترک نظام بلژیک، فرانسه و ایران است. با این حال در نظام حقوقی بلژیک و فرانسه، مداخلات از رهگذر قوانینی که به تصویب مراجع صلاحیتدار رسیده، صورت گرفته است. در ایران با وجود اصل ۷۹ قانون اساسی که قابل تطبیق با وضعیت فعلی است و بر اساس آن باید مصوبات محدودکننده به تصویب مجلس برسد، ستاد ملی مقابله با کرونا ذیل شورای عالی امنیت ملی تشکیل شده و این ستاد ضوابط ناظر بر محدودیت ها را وضع می کند.

نتیجه گیری: اگرچه دولت ها با استناد به وضعیت اضطراری پیش رو می توانند دامنه حقوق و آزادی های اساسی را محدود کنند، ولی ضروری است دامنه محدودیت ها به صورت واضح مشخص شده، به صورت رسمی به شهروندان ابلاغ و منتشر شده و مدت آن نیز تعیین گردد.

واژگان کلیدی: همه گیری کووید ۱۹؛ حقوق و آزادی های اساسی؛ وضعیت اضطراری؛ قرنطینه؛ محدودیت ها

نویسنده مسئول: محمدباقر مقدسی؛ پست الکترونیک: mbmoghadasi@ub.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۱۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۰۹؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۵/۰۱

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Moghaddasi MB, Ghasemi E, Ameri Z. Covid-19 Pandemic and its Impact on Fundamental Rights and Freedoms (Comparative Study in Belgium, France and Iran). Medical Law Journal. 2022; 16(57): e8.

مقدمه

بر اساس اطلاعات منتشرشده اولین بار ویروس کووید ۱۹ در دسامبر ۲۰۱۹ در ووهان چین مشاهده شد و با توجه به سرعت بالای شیوع آن به سرعت به سایر نقاط دنیا گسترش یافت. طبق آخرین آمار رسمی سازمان بهداشت جهانی، این ویروس تاکنون بیش از ۲۳۱ میلیون نفر را آلوده کرده و موجب مرگ بیش از چهار میلیون و هفتصد هزار نفر شده است. با ادامه شیوع ویروس، کشورهای اروپایی تصمیم گرفتند با انجام اقدامات محدودکننده، مانند قرنطینه، تعطیلی مدارس و کنترل مرزها به مهار این همه‌گیری اقدام کنند، اگرچه جهان در سال‌های ۱۹۵۷ و ۱۹۶۸ حداقل دو بیماری همه‌گیر را تجربه کرده که قابل مقایسه با کووید ۱۹ است، اما اولین بار است که در زمان صلح، حقوق و آزادی‌های اساسی تا این حد تحت فشار قرار گرفته است. مقامات ایتالیا، فرانسه و اسپانیا برای جلوگیری از شیوع ویروس قرنطینه سخت اعمال کردند. بلژیک مرزهای خود را بست و به دنبال آن اکثر کشورهای اروپایی تعطیلی فروشگاه‌ها و مراکز ورزشی و فرهنگی، منع رفت و آمد شبانه و منع آزادی جا به جایی را در دستور کار قرار دادند. به این امر باید حق دستگیری توسط پلیس و اعمال جرمه‌های سنگین را نیز اضافه کرد. علاوه بر این، برای اولین بار حق بهداشت و حق دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی با چالش‌های اساسی رو به رو شده است، گرچه مطابق ماده ۳۵ منشور حقوق اساسی اتحادیه اروپا، همه افراد حق دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی پیشگیرانه و بهره‌مندی از مراقبت‌های پزشکی را دارند، ولی کووید ۱۹ رکورد افراد مبتلا به ویروس را شکسته و در نتیجه خدمات پزشکی با مشکل مواجه شده است. دولت فرانسه در چارچوب اختیارات قانونی به ویژه اصل ۳۸ قانون اساسی، قانون «وضعیت اضطراری سلامت» را تصویب کرده است. در بلژیک نیز علاوه بر پیش‌نویس فرمان‌های سلطنتی، دولت مصوباتی را تصویب نمود که بر حقوق و آزادی‌های اساسی افراد تأثیر گذاشته است. علیرغم تعهد دولت‌ها به رعایت حقوق و آزادی‌های اساسی، حقوق بشر و حق بر سلامت و بهداشت، سازمان

بهداشت جهانی و سایر سازمان‌های بین‌المللی در مورد چگونگی مدیریت این حقوق و آزادی‌ها در همه‌گیری کووید ۱۹، خیلی صریح نبودند و صرفاً بر مبنای روش‌های به کارگرفته‌شده در همه‌گیری آنفلوآنزای اسپانیایی (۱۹۱۸ م.) عمل نمودند. از این رو می‌توان گفت همه‌گیری کووید ۱۹، تنش و اختلاف بین محافظت از سلامت عمومی و حمایت از حقوق و آزادی‌های اساسی را آشکار ساخته است (۱).

گرچه منتقدان سیاست‌های محدودکننده معتقدند حکومت‌ها حق ندارند تحت عنوان پیشگیری از گسترش کرونا محدودیت ایجاد کنند، ولی بحران سلامت کنونی نشان داد که حقوق و آزادی‌های اساسی مندرج در قوانین اساسی و اسناد مختلف بین‌المللی در زمان همه‌گیری مطلق نیستند و ممکن است برخی از اصول و موازین با محدودیت مواجه شده یا به طور موقت معلق گردند، کمااینکه تا ۲ آوریل ۲۰۲۰ هشت کشور عضو پیمان اروپایی حقوق بشر با استناد به ماده ۱۵ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر که امکان نقض تعهدات پیش‌بینی‌شده این کنوانسیون را در شرایط اضطراری پیش‌بینی نموده، فعال کرده و برخی مصادیق حقوق بشر را به حالت تعلیق درآورده‌اند. این وضعیت که طی آن دولت‌ها به علت شیوع ویروس کرونا با اعلام وضعیت اضطراری برخی از مصادیق حقوق بشر را به حالت تعلیق درآورده‌اند، در تاریخ بی‌سابقه است (۲). با این حال این اقدامات نباید مغایر با سایر تعهدات کشور مذکور از نظر قوانین بین‌المللی مربوط باشد (۳).

هر یک از کشورهای عضو کنوانسیون که بخواهند از حق عدول از کنوانسیون استفاده کنند، باید شرح اقدامات صورت گرفته و دلایل آن را به طور کامل به اطلاع دبیرکل شورای اروپا برسانند. همچنین کشور مزبور باید دبیرکل را از زمان توقف اقدامات مذکور و اجرای دوباره و کامل مفاد کنوانسیون مطلع کند، در حالی که در فاصله تصویب کنوانسیون در سال ۱۹۵۰ تاکنون، کشورهای آلبانی، ارمنستان، فرانسه، گرجستان، یونان، ایرلند، انگلستان و ترکیه فعال‌سازی مکانیزم ماده ۱۵ را صرفاً به دلیل تهدیدات تروریستی و مبارزه با گروه‌های شورشی یا تلاش برای کودتا درخواست کرده‌اند،

دارد با رویکردی تطبیقی، تأثیرات این همه‌گیری بر حقوق و آزادی‌های اساسی را در کشورهای فرانسه، بلژیک و ایران مورد بحث و بررسی قرار دهد. بر این اساس ابتدا جلوه‌هایی از مداخلاتی که در دوره همه‌گیری در نظام بلژیک و فرانسه صورت گرفته و موجب تحدید حقوق و آزادی‌های اساسی شده، معرفی خواهد شد. از آنجایی که در ایران نیز مشابه این سیاست‌ها اتخاذ شده، در ادامه مقاله مبانی قانونی این مداخلات در نظام حقوقی ایران بررسی خواهد شد.

روش

این تحقیق بر مبنای روش توصیفی - تحلیلی نگارش شده و مطالب آن با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و با ابزار فیش‌برداری تهیه و تدوین شده است.

یافته‌ها

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که وضعیت اضطراری ناشی از همه‌گیری کرونا دولت‌ها را مجبور کرده، محدودیت‌هایی را وضع کنند که در برخی موارد مانع اجرای مطلوب حقوق و آزادی‌های اساسی می‌شود.

بحث

۱. جلوه‌های مداخله در حقوق و آزادی‌های اساسی در فرانسه و بلژیک: مداخلات صورت گرفته در دوران همه‌گیری کرونا برخی از مصادیق حقوق و آزادی‌های اساسی را تحدید کرده است. مهم‌ترین این جلوه‌ها عبارتند از:

۱-۱. حق بر آزادی رفت و آمد: بحران بهداشتی ناشی از کووید ۱۹ و اقدامات برای مهار آن خطری بزرگ برای احترام به حیثیت و حقوق اساسی افراد است (۹). شیوع گسترده و افزایش خطر سرایت به دیگران، روابط با خویشاوندان را تحت تأثیر قرار داده، موجب تعلیق بیشتر فعالیت‌ها شده و باعث افزایش فشار بر زندانیان شده است. برای مقابله با این بحران مقامات اقدامات محدودکننده‌ای را اتخاذ کرده‌اند. ممنوعیت بیرون‌رفتن، ممنوعیت تماس بدنی، ممنوعیت تجمع و صرفاً

برای اولین بار است که در چارچوب یک بحران بهداشتی این بند فعال می‌شود (۴). با این وجود، برخی از مصادیق حقوق و آزادی‌های اساسی غیر قابل خدشه بوده و باید در هر حالتی اجرا شوند. ممنوعیت شکنجه و سایر رفتارهای غیر انسانی، تحقیرآمیز و برده‌داری (مواد ۳ و ۴ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر) و اصل قانونی بودن جرم و مجازات (ماده ۷ کنوانسیون) از جمله این موارد است. حق حیات که در ماده ۲ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر مورد تأکید قرار گرفته نیز از جمله این موارد است (۵)، کما اینکه دادگاه اروپایی حقوق بشر تأکید کرده دولت‌ها باید اقداماتی «متناسب با میزان خطر» را برای محافظت از حقوق اساسی، مانند حق حیات انجام دهند (۶). این رویکرد به کرات در موارد مربوط به خطرات مرتبط با فعالیت‌های خطرناک انسانی یا بلایای طبیعی مورد تأکید قرار گرفته است (۷). این مورد در زمینه بحران کووید ۱۹ نیز کاربرد پیدا می‌کند. از این منظر که آیا کشوری که مطابق کنوانسیون عمل می‌کند می‌تواند مدل ایمنی گله‌ای یا مصنوعیت جمعی را اجرا کند یا خیر؟ به عنوان مثال در ابتدای شیوع ویروس در برخی کشورها مانند هلند، سوئد و انگلستان این سیاست دنبال و اجرا شد، حال آنکه مقامات دولتی آگاه بودند که انتخاب این سیاست موجب مرگ تعداد قابل توجهی از مردم خواهد شد (۸). با این حال ممکن است اجرا و بهره‌مندی برخی از مصادیق حقوق و آزادی‌های اساسی تحت قیود و شرایط خاصی قرار گیرد. دولت‌ها فقط در صورتی می‌توانند اعمال این حقوق را محدود کنند که محدودیت مورد نظر توسط مرجع صلاحیتدار پیش‌بینی شده، هدف مشروعی را دنبال کرده و لازم و متناسب با شرایط موجود باشد.

از آنجایی که کرامت انسانی و حقوق و آزادی‌های اساسی باید در اولویت باشد و در زمان رخداد چنین بحران‌هایی تضمین حقوق و آزادی‌ها بیش از هر زمان دیگری اهمیت دارد، محدودیت‌ها، قرنطینه‌ها و سایر اقدامات با هدف مهار و مبارزه با شیوع کووید ۱۹ باید مبتنی بر حمایت از این حقوق و آزادی‌ها باشد. با عنایت به تغییراتی که پس از همه‌گیری کرونا در حقوق و آزادی‌های اساسی رخ داده است، این مقاله در نظر

مجاز بودن پذیرایی از افراد محدود آن هم در فضای باز و تعلیق اجرای محکومیت‌ها بخشی از این اقدامات است. از سوی دیگر دولت‌ها با افزایش نیروهای پلیس و اختیاراتی که به آن‌ها اعطا کرده‌اند، باعث حضور حداکثری آن‌ها در خیابان‌ها شده و پلیس به دنبال توقیف و بازداشت افرادی است که از ضوابط «حکومت نظامی» برقرار شده تبعیت نمی‌کنند. این موارد گوشه‌ای از شرایط زندگی روزمره در بلژیک و فرانسه است که از آن به عنوان «دیکتاتوری بهداشتی - فاشیسم معمولی جدید (La Dictature Sanitaire - Le Nouveau Fascisme Ordinaire)» یاد شده است (۱۰). قانونگذاران بلژیک و فرانسه تصور نمی‌کردند که قانون وضعیت اضطراری سلامت و فرمان‌های پادشاهی شماره ۱ تا ۳ و سایر مصوبات دولت بلژیک می‌توانند در کل کشور اجرا شده و منجر به محدودیت بی‌سابقه آزادی‌های اساسی گردند.

به موجب بند اول اصل ۱۲ قانون اساسی بلژیک و بند اول ماده ۲ پروتکل شماره ۴ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر «آزادی افراد تضمین شده است و هر کس که به طور قانونی در قلمرو یک کشور باشد، حق دارد آزادانه رفت و آمد کند و آزادانه محل اقامت خود را انتخاب کند. همچنین هر کس آزاد است از هر کشوری، از جمله کشور خود، خارج شود.» با این حال به موجب بند اول ماده ۱ (طبق این ماده کلیه مشاغل و فروشگاه‌ها به استثنای موارد زیر تعطیل هستند: فروشگاه‌های مواد غذایی، از جمله فروشگاه‌های شبانه‌روزی، فروشگاه‌های خوراک حیوانات، داروخانه‌ها، کتابفروشی‌ها، ایستگاه‌های خدمات و تأمین‌کنندگان سوخت و آرایشگاه‌ها در صورتی که تنها یک مشتری و با قرار ملاقات قبلی داشته باشند. برای اطمینان از انطباق با قوانین فاصله اجتماعی، به ویژه حفظ فاصله ۱/۵ متر بین هر فرد، اقدامات لازم باید انجام شود. این اقدامات در مورد کلیه فعالیت‌های ذکرشده در این مصوبه اعمال می‌شود) و ماده ۵ (طبق ماده ۵ مؤسسات فعال در بخش‌های فرهنگی، جشن‌های سنتی و فستیوال‌ها، برنامه‌های تفریحی، ورزشی و مهمانی‌ها تعطیل هستند. رستوران‌ها نیز تعطیل هستند مگر به صورت بیرون بر و تحویل غذا در منزل) مصوبه دولت با عنوان «اقدامات اضطراری در راستای محدود

کردن ویروس کرونا (Arrêté ministériel portant des mesures d'urgence pour limiter la propagation du coronavirus COVID-19, 2020) بسیاری از مکان‌ها غیر قابل دسترسی شده‌اند. همچنین بر اساس ماده ۸ این مصوبه علاوه بر لزوم رعایت فاصله‌گیری اجتماعی، همه افراد موظفند جز در موارد ضروری یا فوری در خانه بمانند (طبق این ماده مردم ملزم به ماندن در خانه هستند. حضور در بزرگراه‌ها، خیابان‌ها و اماکن عمومی ممنوع است، مگر در موارد ضروری و به دلایل فوری، از جمله دسترسی به خودپردازهای بانک و اداره پست، نیاز به دسترسی فوری به مراقبت‌های پزشکی، کمک و مراقبت به افراد مسن، خردسالان، افراد دارای معلولیت و افراد آسیب‌پذیر، سفرهای کاری اجتناب‌ناپذیر از جمله سفر از خانه به محل کار و بالعکس). به منظور تعدیل این قرنطینه شدید، بند هفتم ماده ۵ این مصوبه «پیاپی در فضای باز با یکی از اعضای خانواده که در زیر یک سقف زندگی می‌کنند» یا «انجام یک فعالیت بدنی ورزشی با اعضای خانواده که در زیر یک سقف زندگی می‌کنند یا به همراه یک دوست در یک حلقه صمیمی یا خانوادگی با رعایت فاصله حداقل ۱/۵ متر بین آن‌ها» را مجاز می‌داند. ماده ۷ این مصوبه نیز حق خروج از کشور (با ورود به آن) را جز به دلایل اساسی به حالت تعلیق درآورده که مخالف بند ۲ ماده ۲ پروتکل شماره ۴ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر است. مضاف بر این، دولت مسافرت‌های غیر ضروری و سفرهای توریستی به داخل یا خارج از کشور را ممنوع کرده است. کسانی که اقامت بلژیک را دارند، می‌توانند وارد کشور شوند، ولی برای خروج باید دلیل قانع‌کننده‌ای داشته باشند. برخلاف کشورهای همسایه مانند هلند، آلمان، فرانسه و حتی انگلستان که همه شهروندان همه کسب و کارها به جز کسب و کارهای ضروری را قرنطینه کرده‌اند، بلژیک به قرنطینه نسبی کسب و کارها و شهروندان بسنده کرده و حتی با برگزاری حراج زمستانه به صورت آنلاین موافقت کرد.

در فرانسه افراد برای هر بار خروج از منزل نیازمند گواهی عبور و مرور سوگند خورده (Attestation Sur Honneur) هستند. به گفته وزیر کشور، که مسئول کارگروه مبارزه با کرونا نیز

می‌باشد، تمام رفت و آمد شهروندان باید توجیه‌پذیر باشد. در حال حاضر نیروهای پلیس حق پرسش از هر کسی که در خیابان است را دارند تا دلیل بیرون بودنش را بدانند. به موجب قانون اضطراری سلامت، همه افراد موظفند دلیل بیرون‌بودن از منزل را از قبل و به صورت الکترونیک روی فرم ویژه‌ای که بر روی سایت وزارت کشور قابل دسترسی است، پر کرده و پرینت آن را همراه خود داشته تا در صورت نیاز به مأموران پلیس ارائه دهند. اگر دلیل قانع‌کننده‌ای برای خروج از منزل وجود نداشته باشد، فرد خاطی در مرحله اول ۳۸ یورو و در مرحله دوم ۱۳۵ یورو جریمه خواهد شد. کارت‌های شناسایی مانند کارت پزشکان، خبرنگاران و... به عنوان توجیه قابل پذیرش است و این گروه‌ها برای رفتن به محل کار می‌توانند از کارت شناسایی استفاده کنند. با این حال هرگونه سوءاستفاده از آن پیگیرد قضایی به دنبال خواهد داشت. همچنین رفت و آمد مردم محدود شده و تماس مردم با یکدیگر باید به حداقل برسد. تمام مهمانی‌های خانوادگی و دوستانه، بیرون‌رفتن‌های گروهی و... محدود شده و در صورت مشاهده متخلفین جریمه خواهند شد. رفت و آمد چه در خاک فرانسه و چه در سرزمین‌های تحت حاکمیت فرانسه، فقط برای مسائل ضروری و با رعایت فاصله حداقل یک متری از یکدیگر امکان‌پذیر خواهد بود. دست‌دادن و روبوسی‌کردن ممنوع بوده و کلیه شرکت‌ها باید به هر طریق ممکن دورکاری را در دستور کار قرار داده و در صورت عدم امکان برقراری دورکاری، باید کلیه امکانات بهداشتی برای جلوگیری از انتشار ویروس را در نظر گیرند.

۲-۱. حق آزادی اجتماعات، مذهب، تحصیل و آزادی

بیان: به موجب اصل ۲۶ قانون اساسی بلژیک و ماده ۱۱ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، مردم حق دارند با توجه به قوانینی که ممکن است اعمال این حق را تنظیم کنند، بدون نیاز به مجوز قبلی، به صورت مسالمت‌آمیز و غیر مسلح اجتماعاتی داشته باشند. با این وجود در شرایط کنونی و بر اساس بند اول و دوم ماده ۵ مصوبه دولت مقرر شده هرگونه برگزاری تجمع با هر هدفی از جمله برگزاری جشن‌های ملی

و... ممنوع است. علاوه بر این، به موجب اصل ۱۹ قانون اساسی بلژیک، آزادی عبادت، انجام مراسم مذهبی و آزادی بیان عقاید در هر مورد، تضمین شده است. همچنین ماده ۹ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر مقرر داشته هر کس از آزادی نظر، عقیده و مذهب برخوردار است. این حق آزادی تغییر مذهب یا اعتقادات شخصی چه به صورت تنهایی و یا به صورت دسته‌جمعی و همراه با دیگران، در حضور دیگران یا به صورت خصوصی و آزادی اجرای شعائر دینی یا عقیدتی به صورت‌های پرستش، آموزش، انجام و نظارت بر آن‌ها را شامل می‌شود. با این حال بر اساس بند دوم، چهارم و پنجم ماده ۵ مصوبه دولت جلسات و جشن‌های مدنی و مذهبی ممنوع بوده و برگزاری مراسم عروسی تنها در حضور شاهدان و مراسم تشییع تنها با حضور حداکثر ۱۵ نفر مجاز است.

بر اساس اصل ۲۴ قانون اساسی بلژیک آموزش آزاد است و هرگونه ممانعت در این مورد ممنوع است. ماده ۲ پروتکل الحاقی کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نیز مقرر می‌دارد هیچ کس از حق تحصیل محروم نیست. دولت در اجرای وظایفی که در زمینه آموزش و تعلیم بر عهده دارد، به حق والدین برای اطمینان از اینکه آموزش و تعلیم مطابق با اعتقادات مذهبی و فلسفی آن‌ها انجام می‌پذیرد، احترام می‌گذارد. با این وجود در نتیجه همه‌گیری و بر اساس ماده ۶ مصوبه دولت، می‌توانیم دخالت در حق آموزش و تحصیل را که ناشی از تعلیق فعالیت مهد کودک‌ها، آموزش ابتدایی و متوسطه است را مشاهده کنیم. دانشگاه‌ها و کالج‌ها نیز فقط آموزش از راه دور را اعمال می‌کنند و این امکان صرفاً برای کسانی مهیا است که به اینترنت و فضای مجازی دسترسی دارند. با وجود تلاش برای توسعه یادگیری از راه دور بسیاری از دانشجویان و دانش‌آموزان به دلیل عدم دسترسی به امکانات آموزش از راه دور از تحصیل محروم شده‌اند. این وضعیت به بلژیک محدود نمی‌شود، کمااینکه بر اساس گزارش سازمان ملل، این همه‌گیری موجب اختلال در تحصیل بیش از یک میلیارد دانش‌آموز و میلیون‌ها معلم شده و محدودیت منابع جوامع کمتر توسعه‌یافته بر دسترسی به آموزش از راه دور تأثیر

گذاشته و منجر به افزایش شکاف‌های اقتصادی - اجتماعی شده است. این گزارش تأکید می‌کند که برای بازسازی پس از همه‌گیری، کلیه کشورها باید توجه ویژه‌ای به آموزش، بهداشت و ایمنی کودکان که اصلی‌ترین عناصر سازنده آینده هستند، داشته باشند (۱۱). دانش‌آموزان و معلمان دوره‌های طولانی و پرهیاهویی را دور از کلاس‌ها سپری می‌کنند. روش‌های جدید آموزش به شدت به اینترنت و فناوری وابسته است. غالباً والدین نه تنها ملزم به حضور در کنار فرزندان خود هستند، بلکه باید نقشی را که پیش از این بر عهده مربیان حرفه‌ای بود، بر عهده گیرند. این وضعیت چالش‌هایی از نظر محتوای دروس، روش تدریس و نحوه ارزیابی عادلانه ایجاد کرده است (۱۲).

آزادی بیان نیز تحت تأثیر تعطیلی سالن‌ها و سینماها قرار گرفته و دسترسی به کتاب‌ها و کتابخانه‌ها به ویژه با توجه به تعطیلی مراکز فرهنگی و فروشگاه‌های کتاب، با دشواری رو به روست و مشکلاتی بر حق مالکیت ایجاد کرده است. این در حالی است که مطابق اصل ۱۶ قانون اساسی بلژیک هیچ کس را نمی‌توان از ثروت و دارایی‌اش محروم نمود، مگر به جهت منافع عامه که آن هم باید مطابق قانون و با پیش‌پرداخت غرامت عادلانه صورت پذیرد. ماده ۱ پروتکل الحاقی کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نیز مقرر داشته هر شخص حقیقی یا حقوقی از حق احترام به اموال خود بهره‌مند است و هیچ کس به دلیل استفاده عمومی و تحت شرایط پیش‌بینی‌شده توسط قانون و اصول کلی حقوق بین‌الملل نباید از دارایی خود محروم شود، حتی اگر مصوبه دولت ماهیت مطلق نداشته باشند، با توجه به ماهیت و گستردگی آن، مشخص نیست که چگونه چنین مصوبه‌ای می‌تواند حقوق اساسی را نقض کند. با این حال، شدت همه‌گیری - با افزایش تعداد موارد ابتلا و مرگ و میر - و چشم‌انداز فاجعه‌بار اعلام‌شده توسط دانشمندان و پزشکان در این زمینه، به مقامات اجازه می‌دهد تا تصمیمات استثنایی را بر اساس اهداف قانونی مانند حمایت از بهداشت عمومی و حمایت از حقوق دیگران تنظیم کنند. این اهداف قانونی به صراحت در بند دوم مواد ۸ تا ۱۱ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر ذکر شده است.

نکته مهمی که نباید از آن غافل شد، سؤالات و مشکلاتی است که ممکن است در نتیجه تفسیر دقیق این مصوبه ایجاد گردد، به ویژه اینکه مفاهیمی مانند «حلقه صمیمی یا خانوادگی»، «خانواده‌ای که در زیر یک سقف زندگی می‌کنند» یا حتی «دوست» عموماً در ادبیات حقوقی استفاده نمی‌شوند و می‌توان تفسیرهای مختلف و متفاوتی از آن‌ها داشت. بند اول ماده ۱۰ مصوبه دولت در خصوص ضمانت اجرای تخلف از این مصوبه به ماده ۱۸۷ قانون ۱۵ مه ۲۰۰۷ مرتبط با امنیت مدنی ارجاع داده است. مطابق مصوبه اخیرالذکر غفلت یا سهل‌انگاری در اجرای اقداماتی که توسط دولت مقرر شده مستوجب حبس از هشت روز تا سه ماه و جزای نقدی از بیست و شش تا پانصد یورو یا یکی از این مجازات‌ها است. همچنین بند دوم ماده ۱۰ مصوبه تعطیلی مشاغل که فاصله اجتماعی را رعایت نمی‌کنند را نیز به عنوان یکی دیگر از ضمانت اجراها پیش‌بینی کرده است.

رئیس‌جمهور فرانسه از وضعیت پیش‌آمده در اثر همه‌گیری به عنوان جنگ یاد کرده است. بر این اساس ارتش در خیابان‌ها پرسه می‌زند و پلیس افرادی که ضوابط اعلام‌شده را نقض می‌کنند، بازداشت می‌کند. مضاف بر این، تظاهرات و اعتصاب که ویژگی برجسته مردم فرانسه است، ممنوع بوده و در صورت وقوع با خاطیان برخورد خواهد شد.

۱-۳. حقوق مرتبط با عدالت قضایی: در همه جا، ضمانت اجرای احترام به حقوق و آزادی‌های اساسی توسط نظام قضایی بررسی و اجرا می‌شود. با این وجود در اثر همه‌گیری این حوزه نیز دچار مشکل شده است. به عنوان نمونه امکان تمدید بازداشت‌های پیش از محاکمه و بدون رسیدگی قضایی جدی‌ترین نقض حقوق اشخاص محروم از آزادی است. همچنین مشکلات پیش‌آمده در دسترسی به وکیل، حقوق افراد محروم از آزادی را به طور جدی تهدید می‌کند. مشکل دیگر دسترسی افراد محروم از آزادی به وسایل پیشگیری از ابتلا به ویروس کرونا از قبیل ژل، دستکش و ماسک و... است، چراکه این افراد جزء آخرین گروه‌هایی هستند که به این موارد مجهز شده‌اند.

در بلژیک برای محدود کردن شیوع کووید ۱۹ و کاهش اثرات ناشی از بحران بهداشتی، اقتصادی و اجتماعی این ویروس، اختیارات ویژه‌ای به مدیران مختلف و دولت‌های سه‌گانه داده شده است (بلژیک کشور پادشاهی است که دارای یک دولت فدرال و دو دولت منطقه‌ای دولت فلاندرن (هلندی زبان) و دولت والونی (فرانسوی زبان) است). بدین منظور پادشاه به مقامات اجرایی این سه دولت اجازه داده تا در منطقه خود اقداماتی که در صلاحیت قوه مقننه است را انجام دهند، یعنی قانونگذاری کرده و قوانین، احکام و مصوبات را اصلاح، لغو یا تکمیل کنند، از جمله اولین اقدامات دولت فدرال که بر اساس این قدرت استثنایی اتخاذ شد، تحمیل یک مهلت زمانی به نظام دادگستری و بازیگران آن است. از سویی فرمان سلطنتی دستور تعلیق مهلت‌های دادرسی و غیر علنی‌شدن رسیدگی و... را صادر کرده است. از سوی دیگر، مقامات اجرایی دولت، با اعتراف به ناتوانی ایالت‌ها در تأمین شرایط مناسب کار برای دادرسان، دفترباران، وکلا و متهمان، جلسات دادرسی فیزیکی را به حالت تعلیق درآورده - مگر در دادگاه‌های کیفری و با رعایت شرایط خاص - و تمام مهلت‌های دادرسی به تعویق افتاده است. این اقدامات موجب شده حقوق اساسی افراد در دسترسی به دادگستری و دادخواهی و استقلال آن تحت تأثیر قرار گیرد. اقداماتی مانند توقف مهلت‌های دادرسی در حالی صورت گرفته که دادگستری صرفاً یک نظام خدمت‌رسانی عمومی نیست، بلکه نهادی است که قادر به کنترل و نظارت بر عملکرد قوه مجریه به ویژه در زمان قرنطینه است که علیرغم اتخاذ تدابیر محدودکننده در مهار شیوع ویروس ناتوان بوده است (۱۳). همچنین دادگستری وظیفه نظارت بر عملکرد قوه مجریه در زمینه تأمین تجهیزات محافظتی برای خدماتی که تعطیل‌بردار نیستند، می‌باشد. دادگستری در خصوص این موضوع که همه مردم می‌توانند به تجهیزات مانند ماسک، ژل ضد عفونی‌کننده و... در یک بازه زمانی معقول دسترسی داشته باشند نیز نظارت کرده و آن را کنترل می‌کند.

مشکلات ایجادشده در اثر بحران همه‌گیری به این موارد محدود نشده و حتی به رغم اتخاذ برخی تدابیر در حوزه

دادگستری، اقدامات انجام‌شده موجب جبران محدودیت‌های پیش‌بینی‌شده برای بازیگران نظام دادگستری نشده است. به عنوان مثال به منظور پیشگیری از شیوع ویروس کرونا در زندان‌ها و بر اساس قانون اضطراری سلامت فرانسه و فرمان پادشاهی بلژیک، ملاقات زندانیان به حداقل کاهش یافته است و به جای آن ارتباطات تلفنی زندانیان پیش‌بینی شده است، در حالی که در دوران همه‌گیری افراد عادی می‌توانند به جای ملاقات از طریق فناوری دیجیتال و ارتباط تصویری نزدیکان و دوستان خود را ببینند، زندانیان از این امکانات بی‌بهره بوده و صرفاً امکان شنیدن صدای نزدیکان و دوستان خود را دارند.

۴-۱. حق احترام به زندگی خصوصی: فارغ از تعهدات سیاسی و اخلاقی که مقامات را به مداخله برای مدیریت بحرانی مانند کووید ۱۹ وادار می‌کند، این نکته ضروری است که به موجب اصل ۲۲ قانون اساسی بلژیک و ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، هر کس حق دارد به زندگی خصوصی و خانوادگی او احترام گذاشته شود. با این حال ماده ۱۱ مصوبه دولت این حق را تحت تأثیر قرار داده، به گونه‌ای که مردم مجبورند دلایل سفر و جا به جایی خود را نزد پلیس بیان کنند و در صورت عدم رعایت، پلیس از طریق زور و اجبار از اجرای آن اطمینان حاصل می‌کند.

نکته‌ای که بیش از هر چیز نقض حق حریم خصوصی افراد بوده و نگران‌کننده است، امکان رهایی و شناسایی افراد توسط سیستم انتقال داده‌های موقعیت مکانی اپراتورهای تلفن همراه توسط مقامات دولتی است. مقامات دولتی می‌توانند به داده‌ها دسترسی داشته و از این طریق جا به جایی افراد را تحت نظارت گیرند. پیش‌بینی این محدودیت‌ها و بی‌توجهی به حریم خصوصی افراد صرفاً با استناد به لزوم حمایت از بهداشت عمومی توجیه می‌شود. امری که به نظر می‌رسد با توجه به الزامات قانون اساسی و مبانی حقوق بشر مشروع است. با این حال باید گفت، پیگیری یک هدف مشروع قانونی به تنهایی نمی‌تواند برای توجیه نقض حقوق و آزادی‌ها کافی باشد (۱۴). استفاده از تکنیک‌های ردیابی دیجیتال سؤالات مهمی را در مورد تصور حق احترام به زندگی خصوصی در

حملات تروریستی ۱۳ نوامبر ۲۰۱۵ پاریس که منجر به کشته‌شدن ۱۳۰ نفر و مصدومیت ۳۶۸ نفر شد، رئیس‌جمهور وقت فرانسه، وضعیت فوق‌العاده اعلام کرد، میزان مداخلات دولت در بحران کنونی بسیار گسترده است. مضاف بر این، پایان بحران همه‌گیری کرونا و پایان دوره وضعیت اضطراری نیز مشخص نیست (۱۸).

علیرغم مبهم‌بودن واقعیت‌های همه‌گیری، مقامات عمومی بلژیک و فرانسه از این امر که مردم باید محصور شوند، مطمئن هستند. مردم هرگز، حتی در دوران اشغال نظامی و جنگ‌ها، چنین محدودیتی را در آزادی‌های اساسی خود تجربه نکرده‌اند. در مغرب‌زمین که سرزمین حقوق بشر نامیده می‌شود، فرانسوی‌ها و بلژیکی‌ها باید به رعایت این محدودیت‌ها عادت کنند، هرچند کلیه این حقوق و آزادی‌ها در قوانین اساسی گنجانده شده باشد.

۱-۵. **منع هرگونه تبعیض:** همه‌گیری کرونا بحران ارزش‌های انسانی را برجسته کرد. موارد نقض حقوق و آزادی‌های اساسی، از جمله تبعیض، بازداشت خودسرانه و بیگانه‌هراسی، در مناطق مختلف جهان گزارش شده است. سازمان عفو بین‌الملل در این مورد بیان کرده «نقض حقوق و آزادی‌های اساسی مانع بزرگی در پاسخ مثبت مردم به موارد اضطراری بهداشت عمومی است و اثربخشی اقدامات بهداشتی را تضعیف می‌کند» (۱۹). سازمان بهداشت جهانی نیز اظهار داشته قرنطینه افراد با هدف کندکردن سرعت همه‌گیری، نباید به ضرر حقوق و آزادی‌های اساسی انجام شود (۲۰). با این وجود در این بحران شاهدیم که اتباع چینی و آسیایی در دسترسی به مراکز تفریحی مانند موزه‌ها، سالن‌های تئاتر و حتی ورود به کشورهای خاص با محدودیت مواجه بوده و قربانی رفتارهای تبعیض‌آمیز شده‌اند. عاملی که باعث این تبعیض شده این بود که ویروس کرونا ابتدا در چین مشاهده شده و از آنجا به سایر نقاط دنیا شیوع پیدا کرد. در حال حاضر که هند بیشترین میزان ابتلا به کرونا را به خود اختصاص داده بسیاری از کشورها مرزهای خود را بر روی اتباع هند بسته‌اند و حتی استرالیا به اتباعش که در هند مشغول به تحصیل یا کار می‌باشند، اجازه بازگشت به

آینده ایجاد می‌کند. اینکه آیا باید بپذیریم که نه‌تنها باید مکان جغرافیایی یا مکان دائمی داشته باشیم، بلکه همه افرادی که تلفن همراه دارند، می‌توانند از مکان ما باخبر شوند؟ اینکه آیا باید بپذیریم برای ردیابی افراد از راه دور در بازار، قطار و رعایت فاصله اجتماعی، دولت به مکان ما دسترسی داشته باشند تا در صورتی که فردی بیمار بود و از کنار ما عبور کرد به ما هشدار داده شود؟ به نظر می‌رسد اطمینان‌بخش‌ترین ایده ایجاد محدودیت استفاده از آن، فقط نسبت به «داوطلبان» و کسانی است که رضایت دارند (۱۵). با این حال پذیرش ردیابی فرد صرفاً در مواردی که خود شخص رضایت دارد برای مقابله با همه‌گیری کفایت نمی‌کند و باید منافع عمومی را نیز مد نظر قرار داده و بر اساس آن برنامه‌ها را دنبال نمود. دبیرکل شورای اروپا نیز در این خصوص بیان کرده، پردازش گسترده داده‌های شخصی با استفاده از هوش مصنوعی تنها در صورتی امکان‌پذیر است که از منظر بهداشت عمومی ضرورت داشته باشد (۱۶). با این حال خطری که پیش روست این است که حتی چنانچه بحران کنونی به پایان برسد، ممکن است برخی از اقدامات استثنایی که در دوران همه‌گیری مورد استفاده قرار گرفت، در قوانین عمومی گنجانده شود. برخی حقوقدانان نگرانند که همه‌گیری کووید ۱۹ به دولت‌ها کمک کند تا از دموکراسی سوءاستفاده کنند (۱۷). به تعبیر دیگر تجربه همه‌گیری کرونا به دولت‌ها آموخت تا در دیگر بحران‌های مهم آینده مانند بحران‌های زیست‌محیطی و اقتصادی نیز از حقوق و آزادی‌های اساسی مردم هزینه کرده و آن‌ها را محدود کنند. به تعبیر دیگر دولت‌ها نه‌تنها ویژگی خود به عنوان تضمین‌کننده حقوق و آزادی‌های فردی را کنار می‌نهند، بلکه ممکن است خود تهدیدکننده این حقوق و آزادی‌ها باشند.

علاوه بر این در ماه‌های اخیر در فرانسه، فرانسوی‌ها موظف شده‌اند که اطلاعات تماس خود را در دفترچه‌هایی که در رستوران‌ها تعبیه شده‌اند، ثبت کنند تا از این طریق ردیابی افراد مبتلا به کووید ۱۹ را تسهیل نمایند. در این مورد نیز هیچ کس نمی‌داند چه اتفاقی برای این داده‌ها خواهد افتاد. برخی حقوقدانان هشدار داده‌اند که باید با دقت بیشتری عمل کرد، زیرا برخلاف وضعیت اضطراری سال ۲۰۱۵ (به دنبال

پناهندگان سازمان ملل بیان کرده‌اند، سلامتی هر یک از شهروندان با سلامت حاشیه‌نشین‌ترین افراد جامعه ارتباط دارد، فلذا باید دسترسی افراد کم‌درآمد و فقیر به خدمات بهداشتی حفظ شود، اعم از اینکه این افراد در در خانه سالمندان، زندان، اردوگاه پناهندگان و یا در جای دیگر اجتماع باشند (۲۵).

۲. مبانی قانونی تحدید حقوق و آزادی‌های اساسی در ایران: در وضعیت بحران، کلیه ساختارهای اقتصادی، حقوقی، سیاسی و فرهنگی جامعه دستخوش دگرگونی می‌شود، فلذا مدیریت این بحران‌ها و چگونگی مواجهه با آن‌ها، در مدار مشارکت حاکمیت و مردم شکل می‌گیرد و این امر، مجالی برای بروز و ظهور قابلیت‌ها و ضعف‌های حکمرانان در رعایت حقوق شهروندان یک جامعه تلقی می‌شود (۲۶). در ارزیابی عملکرد حکومت در ایران در مواجهه با حقوق و آزادی‌های اساسی شهروندان در زمان کرونا آنچه لازم است مورد بررسی قرار گیرد، تبیین مبانی قانونی اقتدار حکومت در محدودیت حقوق و آزادی‌ها در وضعیتی مانند کرونا و نیز بررسی صلاحیت نهاد یا نهادهای تصمیم‌گیر در این حوزه است. بی‌شک قابل انکار نیست که وضع هرگونه محدودیت بر حقوق و آزادی‌های اساسی شهروندان باید مستند به قانون و منطبق با صلاحیت‌های قانونی مراجع صلاحیت‌دار باشد، در غیر این صورت اجرای هیچ محدودیتی همراه با ضمانت وجه قانونی نخواهد داشت.

در تبیین مبنای قانونی وضع محدودیت‌ها توسل به وجود مقررات بین‌المللی که مورد پذیرش نظام حقوق داخلی قرار گرفته و نیز قوانین داخلی ضروری است. به اذعان برخی نویسندگان مبنای قانونی وضع محدودیت‌ها در حوزه‌های مختلف در ایران را می‌توان از برخی اسناد فراملی استنباط کرد، چنانکه دولت می‌تواند به استناد مفاد میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۳۵۴ ش.) به منظور حفظ سلامت همگانی و بهداشت عمومی، محدودیت‌هایی نسبت به حقوق و آزادی‌های مختلف وضع کند یا در صورت لزوم برای محافظت از جان افراد دخالت کند، از جمله این مصادیق بند ۳ ماده ۱۸ میثاق است که اجرای آزادی‌های دینی و فکری و بهره‌مندی از

استرالیا را نمی‌دهد (۲۱). این در حالی است که بر اساس اسناد منطقه‌ای اروپا و اسناد بین‌المللی تبعیض بر اساس ملیت حتی در زمان جنگ منع شده است، هرچند سازمان بهداشت جهانی به منظور مقابله با این تبعیض مقرر کرده من بعد به جای نامگذاری جهش‌های ویروس به نام کشوری که در آن کشف می‌شود، از حروف الفبای یونانی مانند آلفا، بتا و دلتا استفاده شود.

نوع دیگر تبعیض که در فرانسه مشاهده می‌شود، نسبت به طبقه کارگر و افراد سیاه‌پوست است. داده‌های آماری جامعه‌شناسان و سازمان‌های غیر دولتی نشان می‌دهد که مردان سیاه‌پوست و عرب یا کسانی که از لحاظ ظاهری این‌گونه به نظر می‌رسند و افرادی که در مناطق محروم زندگی می‌کنند و یا از نظر اقتصادی ضعیف هستند، بیشتر مورد بازجویی و توقیف پلیس قرار گرفته‌اند (۲۲). گزارش‌های پلیس، فیلم‌های ویدیویی و داده‌های رسمی حاکی از آن است که بازدیدها و مراجعات پلیس در زمینه اقدامات انجام‌شده در مورد پیشگیری از شیوع کرونا در محله‌های فقیرنشین بیشتر از هر مکان دیگری بوده است. فیلم‌هایی که در ابتدای شیوع ویروس کرونا از اقدامات کنترلی پلیس در رسانه‌های اجتماعی منتشر شد، بیانگر این بود که پلیس در بازرسی‌های خود مرتکب رفتارهای توهین‌آمیز، خشونت‌بار و تبعیض‌آمیز شده است (۲۳). آمارهای رسمی در خصوص دستگیری‌ها و جریمه‌های اعمال‌شده به عنوان بخشی از اقدامات مهار کرونا نشان می‌دهد تمرکز پلیس برای اعمال اقدامات بهداشتی در محله‌های طبقه کارگر بوده است. به عنوان نمونه در ۲۳ آوریل ۲۰۲۰، وزیر کشور فرانسه اعلام کرد که ۲۲۰ هزار چک پلیس در سن‌سنت‌دنیز (Seine-Saint-Denis)، فقیرترین منطقه پاریس انجام شده است! این آمار بیش از دو برابر میانگین ملی فرانسه است. آمارهای رسمی ماه آوریل ۲۰۲۰ نیز حاکی از آن است که نرخ جریمه برای اقدامات پیشگیرانه شیوع کووید ۱۹ در سن‌سنت‌دنیز ۱۷ درصد بوده است، یعنی تقریباً سه برابر میانگین فرانسه (۲۴). این در حالی است که همان‌گونه که کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل و کمیساریای عالی

این حقوق را تابع محدودیت‌هایی دانسته که به موجب قانون مقرر شده و برای حمایت از امنیت، نظم، سلامت یا اخلاق عمومی یا حقوق و آزادی‌های اساسی دیگران ضرورت داشته باشد. بنابراین دولت می‌تواند برای حفظ بهداشت عمومی و صیانت از سلامت همگانی محدودیت‌هایی را در اجرای آداب و اعمال مذهبی اعمال نماید.

در خصوص رفت و آمد نیز در بند ۳ ماده ۱۲ میثاق مقرر شده آزادی رفت و آمد نباید دارای هیچ محدودیتی باشد، مگر در حدودی که به موجب قانون پیش‌بینی شده و برای حفظ امنیت ملی و نظم عمومی، سلامت، یا اخلاق عمومی یا حقوق و آزادی‌های دیگران لازم باشد. دولت‌ها با رعایت شروطی خصوصاً رعایت اصل ضرورت و تناسب مجازند تا به منظور برقراری نظم و امنیت و سلامت عمومی محدودیت‌هایی را بر آزادی رفت و آمد وضع نمایند.

در عرصه آزادی بیان نیز ماده ۱۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی می‌پذیرد که هر کس حق آزادی و بیان دارد. این حق شامل آزادی تفحص و تحصیل و اشاعه اطلاعات و افکار از هر قبیل بدون توجه به سرحدات خواه شفاهاً یا به صورت نوشته یا چاپ یا به هر صورت هنری یا به هر وسیله دیگر به انتخاب خود است. با این حال بند ۳ ماده ۱۹ به بیان استثنائات آن پرداخته که شامل حقوق دیگران، امنیت، نظم، سلامت و اخلاق عمومی است. بر همین اساس در زمان همه‌گیری دولت‌ها می‌توانند اطلاعاتی که منجر به افزایش شیوع بیماری و آسیب اشخاص می‌شوند را برای صیانت از سلامت عمومی و حفظ جان دیگر شهروندان محدود کنند. برای نمونه جلوی انتشار اطلاعات غیر علمی و عقلایی چون تزریق مواد ضد عفونی‌کننده که منجر به آسیب به افراد می‌شوند را بگیرند. این نظارت و محدودیت‌ها برای تضمین حق بر سلامت انسان‌ها اقدام ضروری از سوی دولت‌ها و دیگر بازیگران است.

اما جدای از این محدودیت‌های مصادیقی، مبنای تحدید انواع مختلف حقوق و آزادی‌ها در شرایط عادی در برخی اصول قانون اساسی آمده است، چنانکه قانونگذار در فصل سوم قانون اساسی، آزادی و مصونیت مسکن، آزادی انتخاب شغل، آزادی گردهمایی، آزادی وابستگی سازمانی (سازمان پیوندی)، حق بر

تعرض‌ناپذیری مکاتبات و مکالمات و آزادی نشریات و مطبوعات را متأثر از معیارهایی همچون حفظ منافع یا مصالح عمومی، تأمین حقوق و آزادی دیگران، حفظ نظم عمومی، اخلاق حسنه و رعایت مبانی و موازین اسلامی دانسته است (۲۷). همچنین قانون اساسی ضمن پیش‌بینی عناصر محدودکننده آزادی‌ها در وضعیت‌های عادی، در اصل ۷۹ به صورت اختصاصی به حالت اضطراری و وضعیت آزادی‌ها در این شرایط پرداخته است و ضمن ممنوع کردن حکومت نظامی، از برقراری محدودیت‌های ضروری سخن گفته است. به موجب این اصل برقراری حکومت نظامی ممنوع است. در حالت جنگ و شرایط اضطراری نظیر آن دولت حق دارد با تصویب مجلس شورای اسلامی موقتاً محدودیت‌های ضروری را برقرار نماید، ولی مدت آن به هر حال نمی‌تواند بیش از سی روز باشد و در صورتی که ضرورت همچنان باقی باشد، دولت موظف است مجدداً از مجلس کسب مجوز کند.

اگر بپذیریم که ضرورت مفهومی است که عنصر اساسی آن احتراز از ورود ضرر و زیان است مدیریت شرایط خاص ناشی از همه‌گیری کرونا نیز به جهت احتراز از ورود ضرر جانی به مردم مصداق ضرورت است. بنابراین شرایط اضطراری موضوع اصل ۷۹ قانون اساسی و به عبارت دیگر ایجاد محدودیت‌های ضروری موضوعیت دارد، چه اینکه مدیریت شرایط خاص ناشی از همه‌گیری کرونا مستلزم ایجاد برخی محدودیت‌ها در حقوق و آزادی‌های عمومی برای احتراز از آسیب‌های جانی ناشی از این ویروس است (۲۸).

آنچه به وضوح و از متن این اصل قابل برداشت است، اینست که برقراری این محدودیت‌ها موضوعیت دارد نه طریقت. این بدان معناست که اگر در شرایطی چون کرونا حفظ حق بر سلامت شهروندان نیازمند اعلام وضعیت اضطراری باشد، دولت مکلف است تا با اعلام وضعیت اضطراری محدودیت‌ها را ایجاد نماید؛ در غیر این صورت، یعنی در صورتی که دولت بتواند بدون اعلام وضعیت اضطراری با شیوع بیماری‌های واگیردار به نحوی مؤثر مقابله نماید، اعلام وضعیت اضطراری ضروری به نظر نمی‌رسد (۲). بنابراین نخستین گام در این خصوص تشخیص وضعیت اضطراری و مصادیق آن است. موضوعی که

به تشخیص دولت و تصویب مجلس واگذار گردیده است. موقتی‌بودن محدودیت‌ها و لزوم کسب مجوز دوباره از مجلس برای تمدید آن‌ها نیز از نکات قابل توجه این اصل است. اختیارات متمرکز ناشی از شرایط اضطراری همیشه جنبه استثنایی و کوتاه‌مدت دارند و پس از رفع بحران و برقراری شرایط عادی دوباره اختیارات سیاسی باید به مقامات مسئول بازگردد، زیرا در غیر این صورت حکومت استبدادی برقرار می‌شود و آزادی‌ها از بین می‌رود (۲۹). مجوزهای پی در پی دولت از مجلس این اثر اجتماعی مطلوب را به دنبال دارد که دولت، مجلس و مردم درمی‌یابند که همیشه اصل بر آزادی است و برقراری محدودیت امری گذراست (۳۰).

اما در خصوص این اصل نکات قابل توجه دیگری نیز وجود دارد: نخست اینکه قانونگذار هیچ تبیینی از وضعیت اضطراری ارائه نداده و تنها به ذکر مصداقی از آن به صورت تمثیلی اکتفا نموده است. ابهام در معنای چنین وضعیتی می‌تواند گسترش دهنده اختیارات حکومت در وضع محدودیت‌ها باشد، ضمن اینکه به لزوم اعلام رسمی وضعیت اضطراری در کشور نیز اشاره نشده است. اهمیت اصل اعلام وضعیت اضطراری به دلیل نقشی است که این اصل در پیشگیری از بروز وضعیت‌های اضطراری دوفاکتو یا عملی و اعلام‌نشده دارد (۳۱). همچنین گرچه اصل برقراری محدودیت‌ها مورد ذکر قرار گرفته، اما نوع آن و نیز دایره شمول این محدودیت‌ها مشخص نشده است. در واقع هیچ محدودیت روشنی در این راستا وجود ندارد و تعیین موارد محدودیت منوط به تشخیص دولت و تصویب مجلس شده است.

در قوانین عادی و پایین‌دستی هم کمتر به این موضوع پرداخته شده است و به طور عملی هم تا به حال به این وضعیت استناد نشده است، در حالی که در نظام‌های حقوقی دیگر کشورها رژیم اضطراری خاص پیش‌بینی شده است (۳۲). معدود مفاد قانونی که در نحوه اجرایی‌نمودن این اصل وضع گردیده‌اند دو ماده ۲۱۱ و ۲۱۲ آیین‌نامه داخلی مجلس هستند.

طبق ماده ۲۱۱، بر اساس اصل هفتاد و نهم قانون اساسی، در حالت جنگ و شرایط اضطراری نظیر آنکه دولت حق دارد با تصویب مجلس شورای اسلامی محدودیت‌های ضروری برقرار نماید، قبل از اعمال محدودیت، متن کامل و دقیق محدودیت‌های ضروری با دلایل توجیهی لازم، همراه با لایحه قانونی جهت بررسی تقدیم مجلس می‌شود. تبصره این ماده یادآور می‌گردد: چنانچه دولت بدون کسب مجوز مبادرت به اعمال محدودیت نماید، رئیس مجلس موظف است تقدیم لایحه محدودیت را از رئیس‌جمهور مطالبه کند. در این خصوص، حق سؤال یا استیضاح رئیس‌جمهور و وزیران برای نمایندگان محفوظ خواهد بود.

همچنین آن چنانکه در ماده ۲۱۲ آمده است، رسیدگی به لایحه محدودیت‌های ضروری یک شوری است و در صورت تصویب مجلس، مدت اعمال آن به هر حال نمی‌تواند بیش از سی روز باشد، در صورتی که پس از انقضای این مدت ضرورت همچنان باقی باشد دولت موظف است مجدداً از مجلس کسب مجوز کند.

بررسی مفاد این دو ماده نشانگر آن است که مسیر اعمال محدودیت‌های ضروری باید از طریق یک لایحه قانونی و با بیان دقیق نوع محدودیت‌ها و دلایل توجیهی آن صورت پذیرد. بدیهی است چون دیگر مصوبات مجلس، این مصوبه نیز در اجرای اصل ۹۴ قانون اساسی باید به شورای نگهبان ارسال شود و شورا در مقام پاسداری از حقوق و آزادی‌های مندرج در قانون اساسی می‌تواند مانع از برقراری برخی محدودیت‌های غیر قانونی شود. علاوه بر این، در صورتی که دولت بدون مجوز قانونی مجلس به برقراری محدودیت‌های ضروری اقدام نماید هر کس می‌تواند ابطال تصمیمات و اقدامات دولت در برقراری محدودیت‌های ضروری را که مخالف ترتیب مقرر در اصل ۷۹ قانون اساسی صورت گرفته باشد، از دیوان عدالت اداری تقاضا کند (۳۳).

علیرغم پیش‌بینی این ظرفیت قانونی در قانون اساسی، اجرایی نمودن این اصل در عمل در وضعیت کرونا مورد توجه قرار نگرفته است و به جای آن دولت کوشیده است با بهره‌مندی از

ظرفیت اصل ۱۷۶ قانون اساسی اقدام به وضع مقررات خاص نماید. اصلی که در قیاس با اصل ۷۹ وضوح کمتری دارد و اجرای آن نیز با موانع قانونی رو به روست. به موجب اصل ۱۷۶ قانون اساسی، شورای عالی امنیت ملی صلاحیت دارد در راستای تأمین منافع ملی، پاسداری از انقلاب اسلامی، تمامیت ارضی و حاکمیت ملی، از امکانات مادی و معنوی کشور برای مقابله با تهدیدهای داخلی و خارجی بهره گیرد. برخی حقوقدانان ضمن تأکید بر اطلاق و عموم صلاحیت‌های مذکور در این اصل و مفاهیمی همچون «امنیت»، گستره مداخلات این شورا در اداره امور کشور را بسیار وسیع و در حوزه‌های مختلف دانسته و معتقدند در گفتمان‌های مدرن و پسامدرن، دیگر امنیت ملی صرفاً نظامی‌گری تلقی نمی‌شود و در ابعاد گوناگون قابل بررسی است. در راستای همین صلاحیت، تأسیس ستاد ملی مبارزه با کرونا را در چارچوب یکی از شوراهای فرعی شورای عالی موجه و در نتیجه مصوبات آن را قانونی دانسته‌اند، چنانچه این فرض مورد پذیرش قرار گیرد، باید به نکاتی توجه داشت که هرچند اصل تأسیس ستاد مبارزه با کرونا و تشکیلات آن توسط شورای عالی امنیت ملی و به استناد اختیارات آن صورت گرفته است، ولی حدود اختیارات و وظایف شوراهای فرعی را می‌بایست قانون معین نماید و خود شورای عالی امنیت ملی صلاحیت تعیین حدود و اختیارات ستاد ملی کرونا را نداشته است، لذا ستاد ملی مقابله با کرونا تنها در صورتی صلاحیت تصمیم‌گیری و وضع مصوبه دارد که قانونگذار این صلاحیت را به آن ستاد داده باشد. در این صورت، مصوبات ستاد همانند مصوبات شورای امنیت کشور به عنوان تصمیمات یک مرجع اداری قلمداد شده و با توجه به اینکه امکان تجاوز از حدود وظایف یا تعرض به حقوق و آزادی‌های شهروندان در این موارد قابل تصور است، علی‌الاصول دیوان عدالت اداری صلاحیت اعمال نظارت قضایی بر مصوبات این ستاد را نیز دارد (۳۴). بنابراین ضروریست تا اصل تعیین حدود و اختیارات این ستاد وجهه قانونی یابد. همچنین گرچه با استمداد از ظرفیت موسع و قابل تفسیر اصل ۱۷۶ در خصوص اختیارات شورای عالی امنیت ملی در مواجهه با انواع تهدیدات دولت توانسته است از طریق مصوبه

این شورا، ستاد ملی مبارزه با کرونا را تأسیس کند و بدین ترتیب از سازوکار مقرر در اصل ۷۹ قانون اساسی برای مدیریت وضعیت اضطراری عبور کند، لیکن باید تلاش نمود تا مؤلفه‌ها، بایسته‌ها و زیربنای اصلی اصل ۷۹ و مجموعه قانون اساسی به صورت حداکثری در مورد مصوبات ستاد مذکور رعایت شود. بنابراین می‌بایست آن چارچوب و الزاماتی که اصل ۷۹ و سایر اصول قانون اساسی (از جمله اصول ۴، ۹ و ۶۹) با حساسیت و ظرافت بسیار زیاد در مورد ایجاد محدودیت‌ها نسبت به حقوق و آزادی‌های مردم در نظر گرفته‌اند، نسبت به مصوبات ستاد ملی مبارزه با کرونا کاملاً محقق شود. در این راستا «علنی‌بودن مذاکرات ستاد مذکور»، «انتشار فوری مصوبات و تصمیمات ستاد مذکور»، «تبیین دلایل ضروری‌بودن هرگونه محدودیت وضع‌شده»، «تعیین بازه زمانی دقیق برای محدودیت‌ها»، «ترسیم روشن محتوای انواع محدودیت‌ها» و «طریق جبران خسارات احتمالی» در مصوبات ستاد یادشده الزامی است (۳۵).

بر مبنای آنچه گذشت، بهترین گام در مسیر بهره‌مندی از ظرفیت‌های قانون اساسی به منظور وضع محدودیت‌ها در زمان وضعیت‌هایی اضطراری همانند کرونا تمسک به اصل ۷۹ قانون اساسی و تبیین دقیق این اصل و نیز پیش‌بینی الزامات اجرایی نمودن این اصل در قوانین مربوطه یا در قانونی خاص ویژه شرایط اضطراری است. لازم است در این قانون ویژه وضعیت اضطراری تعریف گردد. همچنین مراد از محدودیت‌های ضروری و دامنه شمول آن مشخص گردد. همچنین لازم است در این قانون تمایزی میان مجموعه حقوقی که امکان محدودیت یا تعلیق را دارند و آن دسته از حقوق و آزادی‌هایی که اساساً تعلیق‌ناپذیرند صورت گیرد. همچنین لازم است که در وضع این قانون خاص مفاد میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی نیز مورد توجه قرار گیرد.

نتیجه‌گیری

همه‌گیری کرونا چالش اساسی را در حوزه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، ورزشی، بهداشتی و حقوقی ایجاد کرده

مشارکت نویسندگان

محمدباقر مقدسی: تهیه مطالب مربوط به مقدمه، روش تحقیق، نتیجه‌گیری و آماده‌سازی مقاله بر اساس شیوه‌نامه مجله.
احسان قاسمی: تهیه مطالب مربوط به حقوق بلژیک و فرانسه.
زهرامری: تهیه مطالب مربوط به حقوق ایران.
نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

است. در عرصه حقوقی تأثیر گسترش ویروس کرونا بر مقوله حقوق و آزادی‌ها بیش از سایر زوایا مورد توجه است. نهادها و فعالان حقوق بشر درباره لزوم ایجاد موازنه میان حقوق و آزادی‌های افراد و اعمال محدودیت‌ها هشدار داده و بیم آن دارند که دولت‌ها با تمسک به مبارزه با گسترش ویروس، این دسته از حقوق و آزادی‌ها را نادیده انگارند. بر این اساس تلاش اندیشه‌ورزان در این عرصه بر آن است تا با طرح مبانی قانونی، دولت‌ها را ملزم به وضع محدودیت‌های ضروری مبتنی بر قوانین و مقررات سازند. بررسی نظام حقوقی کشورهایی همانند بلژیک و فرانسه نشانگر آن است که این دو کشور کوشیده‌اند با توسل به اختیارات دولت و نیز مبتنی بر اصول قانون اساسی به قاعده‌گذاری در این خصوص بپردازند، چنانکه دولت فرانسه در چارچوب اختیارات قانونی به ویژه اصل ۳۸ قانون اساسی، قانون «وضعیت اضطراری سلامت» را تصویب کرده است. در بلژیک نیز علاوه بر پیش‌نویس فرمان‌های سلطنتی، دولت مصوبه «قدامات اضطراری در راستای محدود کردن ویروس کرونا» را تصویب نموده که بر حقوق و آزادی‌های اساسی افراد تأثیر گذاشته است. در ایران نیز همانند فرانسه مبنای قانونی وضع محدودیت‌ها در اصل ۷۹ قانون اساسی آمده است. با این وجود به ابتدای این اصل هیچ قانون ویژه‌ای وضع نشده و به جای آن دولت کوشیده تا با استفاده از ظرفیت اصل ۱۷۶ قانون اساسی نسبت به ایجاد ستادی ویژه برای قاعده‌گذاری اقدام نماید. اقدامی که به دلیل برخی ایرادات حقوقی محل تأمل است و لازم بود در تعریف صلاحیت‌های قانونی برای این ستاد ملاحظات قانونی مورد توجه قرار گیرد. به نظر می‌رسد شایسته‌تر آن است که در هنگام بروز شرایط اضطراری به جای توسل به قواعد مبهم، ظرفیت‌های ویژه اصل ۷۹ قانون اساسی مد نظر قرار گیرد و دولت بکوشد تا با ارائه لایحه قانونی به مجلس که مشتمل بر نوع محدودیت‌ها و دلایل توجیهی وضع آن‌ها باشد، زمینه مشروعیت‌بخشی به وضع محدودیت‌ها در شرایط اضطراری را فراهم سازد.

References

1. Wong WH, Wong EA. What COVID-19 revealed about health, human rights and the WHO. *Journal of Human Rights*. 2020; 19(5): 568-581.
2. Beigzadeh E, Ghariseid Fatemi SM, Mahmodi SH, Latifian MH. Corona's dilemma in the mirror of international law. *Legal Research Quarterly*. 2020; 23(90): 11-57. [Persian]
3. Renucci JF. *Droit européen des droits de l'homme*. 6e éd. Paris: Lgdj Publisher; 2015: 33-35. [France]
4. Cour européenne des droits de l'homme, Dérégulation en cas d'état d'urgence, Strasbourg. 2019. [France]
5. Bouhon F, Jousten A, Miny X, Slautsky E. L'État belge face à la pandémie de Covid-19: Esquisse d'un régime d'exception. *Courrier Hebdomadaire du CRISP*. 2020; 2446(1): 5-56. [France]
6. Cour européenne des droits de l'homme, Grande chambre, Öneriyildiz c. Turquie. 2004. § 90. [France]
7. Cour européenne des droits de l'homme dans les cases, R.Ş. c. Lettonie, 8 mars 2018, § 80; Sinim c. Turquie, 6 juin 2017, § 58; et Cevrioğlu c. Turquie, 4 octobre 2016, § 51. [France]
8. Frijters S. Aantal doden door coronavirus stijgt van 106 naar 136. *de Volkskrant*; 2020. Available at: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/aantal-doden-door-coronavirus-stijgt-van-106-naar-136~b9f72830/>. [Netherlands]
9. Abbasi M, Fallah MR, Kalhornia Golkar M. Coronavirus pandemic; from human rights considerations to citizenship requirements. *Medical Law Journal*. 2020, 14(55): 7-22. [Persian]
10. Nuytens G. Le meurtre du bon sens: La Dictature Sanitaire - Le nouveau fascisme ordinaire, *Le Club de Mediapart*. 2020. p.1-21. Available at: <https://www.blogs.mediapart.fr/gilles-uytens/blog/290420/le-meurtre-du-bon-sens-la-dictature-sanitaire-le-nouveau-fascisme-ordinaire>. [France]
11. Nations Unies, Couverture des réunions et communiqués de presse, La pandémie de COVID-19 et ses effets sur les droits de l'homme s'invitent dans les travaux de la Troisième Commission dès leur ouverture. 2020. p.1-16. Available at: <https://www.press.un.org/fr/2020/agshc4286.doc.htm>. [France]
12. Conseil de l'Europe, Faire du droit à l'éducation une réalité pendant la pandémie de covid-19. 2020. p.1-33. Available at: <https://www.rm.coe.int/faire-du-droit-a-l-education-une-realite-pendant-la-pandemie-du-covid-19>. [France]
13. Le journal du soir belge, Les mesures strictes de confinement ont un impact très faible sur la propagation du coronavirus. 2020. [France]
14. Available at: <https://www.insideprivacy.com/covid-19/covid-19-apps-and-websites-the-pan-european-privacy-preserving-proximity-tracing-initiative-and-guidance-by-supervisory-authorities>.
15. Cloodt A, Munster JF. Coronavirus: Comment on va "tracer" vos contacts. *Le Soir*. 2020. p.1-19. Available at: <https://www.lesoir.be/295067/article/2020-04-16/coronavirus-comment-va-tracer-vos-contacts>. [France]
16. Conseil de l'Europe, Protection des Données du Conseil de l'Europe. 2020. [France]
17. Pouillet Y, Calabre MNR, Lombard J. COVID 19, Numérique et Libertés. *Études Revue de Culture Contemporaine*. 2020; 6: 57-66. [France]
18. De Sagazan P. Confinement: Le triomphe de la santé sur la liberté?, *Valeurs Actuelles*. 2020. p.1-14, Available at: <https://www.valeursactuelles.com/clubvaleurs/politique/confinement-le-triomphe-de-la-sante-sur-la-liberte>. [France]
19. Here are seven ways the coronavirus affects human rights. 2020. Available at: <http://www.amnesty.org>.
20. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19. 2020. Available at: <http://www.who.int>. [France]
21. Auzouy AJ. Actualités. *Journal en Français Facile*. 2021. Available at: <https://www.savoirs.rfi.fr/fr/apprendre-enseigner/langue-francaise/journal-en-fran%C3%87ais-facile>. [France]
22. Joseph J. Amon et Margaret Wurth, a Virtual Roundtable on COVID-19 and Human Rights with Human Rights Watch Researchers. *Health and Human Rights*. 2020; 22(1): 399-413. [France]
23. They Talk to Us like We're Dogs [archive], sur Human Rights Watch, 18 juin 2020. 2021. [France]
24. Available at: <https://www.hrw.org/report/2020/06/18/they-talk-us-were-dogs/abusive-police-stops-france>.
25. United Nations High Commissioner for Refugees. The coronavirus outbreak is a test of our systems, values and humanity. 2020.
26. Akhavan B, Neamati HR. Citizenship rights and the confrontation between the two discourses of Islam and the West in the Corona crisis. *Journal of Human Rights Research*. 2020; 6(21): 93-114. [Persian]

27. Harisi Nezhad K, Soleymani M. Suspension of rights and freedoms in the Constitution of the Islamic Republic of Iran in the light of human rights documents. *Islamic Law Quarterly*. 2016; 13(50): 37-60. [Persian]
28. Najjar Zadeh Hanjani M. Legal analysis of the restrictions imposed by the Corona epidemic on Iranian law; In search of a competent office. *Quarterly Journal of Administrative Law*. 2020; 7(23): 225-245. [Persian]
29. Mozafari M, Mirzaei Moghadam M. Review of the legal basis of the government-selected process in management of Covid 19. *Legal Research Quarterly*. 2020; 23(90): 385-411. [Persian]
30. Harisi Nezhad K, Soleymani M. Suspension of rights and freedoms in the Constitution of the Islamic Republic of Iran in the light of human rights documents. *Islamic Law Quarterly*. 2016; 13(50): 37-60. [Persian]
31. Mohebbi D, Karami H. The nature of emergency response patterns with emphasis on the Constitution of the Islamic Republic of Iran. *Security Horizons Quarterly*. 2016; 8(32): 67-98. [Persian]
32. Habib Zadeh T, Naddafpour MM. The evolution of state emergency in Canadian legal system. *Bi-Quarterly Journal of Legal Educationa*. 2020; 6(1): 315-338. [Persian]
33. Mohebbi D, Karami H. The nature of emergency response patterns with emphasis on the Constitution of the Islamic Republic of Iran. *Security Horizons Quarterly*. 2016; 8(32): 67-98. [Persian]
34. Habib Nezhad SA, Jalali S. Critique and review of the competence of the national headquarters for corona disease in the constitutional law system of the Islamic Republic of Iran. Qom: International Conference on Covid-19 Crisis and its Legal and Moral liabilities, Research Institute of Hawzah and University; 2021. [Persian]
35. Available at: <https://www.farsnews.ir/news/13990111000837/%D8%AD%D9%84%D9%88%D9%84-%D8%B1%D9%88%D8%AD-%D8%A7%D8%B5%D9%84-9-%D8%AF%D8%B1-%DA%A9%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%AF-%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D8%AF-%D9%85%D9%84%DB%8C-%D9%85%D8%A8%D8%A7%D8%B1%D8%B2%D9%87-D8%A8%D8%A7-%DA%A9%D8%B1%D9%88%D9%86%D8%A7>.